

Interjú Krausz Tamással

„Aki a kapitalizmusról nem akar beszélni, hallgasson a fasizmusról”
– Max Horkheimer: A zsidók és Európa. Először megjelent 1939-ben.

Bartha Eszter: *A fasizmus, neofasizmus, szélsőjobboldal fogalmáról napjainkban mind a tudomány, az elmélet, mind pedig a politika terén élénk viták folynak. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a neofasizista szervezetek, mozgalmak a 80-as évek végétől, a 90-es évek elejétől – ha nem is egyenletes módon – de növekednek, térségünkben, példának okáért éppen Magyarországon szárnyalnak. A beszélgetés kezdeteként érdemes lenne a fogalom meghatározását történetileg rögzíteni.*

Krausz Tamás: Érdemes mindjárt a beszélgetés elején leszögezni, hogy korunk neofasizmusa és az új szélsőjobboldal más csoportjai ezer szállal kapcsolódnak egymáshoz, csak nagyon pedáns szaktanulmányok képesek elkülöníteni egymástól ezeket a jelenségeket. Másfelől történetileg tekintve is a „posztmodern” fasizmus ezer szállal kötődik a történelmi fasizmushoz. A marxista fasizmus-elmélet alkalmas arra, hogy ma is tájékozódni lehessen a témakörben: mindenekelőtt nagy előnye, hogy differenciálja a fasizmust olyan problémakörök mentén, mint mozgalom, szervezet, hatalom, tömegbázis, finanszírozás, funkciók, politikai és ideológiai eszközök és célok.

Ha megnézzük a történelmi fasizmus vagy fasizmusok jellegzetességeit, nyilvánvalóvá válik, hogy napjainkban is sok minden aktuálisnak tűnik, sok minden pedig megváltozott formákat, eredeti jellegzetességeket mutat. A fasizmus(ok) mint történelmi jelenség sokféle formaváltozattal bukkant fel a világrendszer különböző régióiban, mint „modernizációs” probléma, mint tipikus válságtermék, amelynek célja mindenekelőtt a munkásmozgalom megregulázása. A náciizmust a fasizmus egyik, igaz, legerősebb, legbefolyásosabb, leghatásosabb és legborzalmasabb formaváltozatának tekinthetjük, amely a munkásmozgalommal együtt felszámolta a polgári demokrácia teljességét totális diktatúrája keretei között.

Mindenekelőtt Európa „félperifériás” vagy a „fejletlen”, feudális maradványokkal terhelt területein – a 20-as évek Olaszországotól a náci Németországon át Dél- és Kelet-Európáig, Spanyolországig, Portugáliáig – szökkent szárba, ahol a polgári társadalom „kocsonyás halmazállapotban” (Gramsci) eresztett gyökeret. E régiókban – a tőkés világrendszer működésének adott formája, a „plutokrácia uralma”, a

győztes nagyhatalmak ellen lázadva, a háborús vereségtől és gazdasági válságtól gyötörve – az uralkodó osztályok és hatalmi elitjeik, illetve a mögöttük részben felsorakozó, részben velük is szembeszegülő, főképpen városi kispolgári rétegek, lecsúszott egzisztenciák, munkanélküliek, „feleslegessé” váló katonák kerestek alternatívát a válságos világban. Nem véletlen, hogy az első, még protofaszista tömegmozgalom, a Fekete Százak Oroszországban jött létre a japánok elleni háborús vereség, az első orosz forradalom (1905) időszakában. A fasizmus(ok) általában és főképpen Olaszországban és Németországban a kommunista, szociáldemokrata, általában a munkásmozgalomhoz kötődő baloldali vezetésű antikapitalista munkásmozgalom előretörésével szemben jöttek létre a tőkés rendszer szerves termékeként, mint a „modernizáció nehézségeinek” gyorsan rothadó gyümölcsei. Ennyiben a fasizmus létrejöttének közvetlen okait az I. világháború ismert következményeiben ragadhatjuk meg. Az orosz forradalomban megtestesült kommunista kihívás, egy ideig úgy tűnt, végveszélybe sodorta a tőkés magántulajdon uralmára épülő kapitalista rendszereket. Elegendő, ha csak az olasz preventív ellenforradalomra, a „marcia su Roma”, Mussolini vagy a náci-hitlerista hatalomátvitelre gondolunk, amely a jobboldali polgárság és a szélsőjobboldal – ez utóbbiak vezetésével és által – létrehozott egység útján válhatott mozgalomból hatalommá, politikai rendszerré.

B. E.: *Végül is kinek a védelmében szerveződött meg a fasizmus, a náciizmus? Van-e itt általánosítható válasz?*

K. T.: Természetesen, mint bármilyen más mozgalomnak, a fasizmusnak is vannak részkérdésekre szerveződött struktúrái, főleg olyan országokban, ahol nincsen remény egy fasiszta diktatúra bevezetésére. Ám a fasizmus mint tömegmozgalom eleve a tőkeuralom, a politikai értelemben gyenge burzsoázia védelmében szerveződött meg azzal a céllal, hogy megszabaduljon a kapitalizmus mindenféle polgári törvényességétől egészen a totális diktatúra megvalósításáig, ami a profittermelés számára kedvező perspektívákat nyújtott mindenekelőtt Németországban. A „történelmi fasizmusokat” eleinte – amíg rablőháborúk során el nem ragadták másoktól „életterüket” – mindenütt a helyi burzsoázia finanszírozta, de maguk a polgári demokratikus nagyhatalmak is sokáig „dédelgették” őket, mint „eltévelyedett báránykákat”, gondoljunk csak a Münchener Egyezményre, amely szentesítette a már *náci* Németország térhódítását Európában. Végül is respektálták e rendszereket, amennyiben azok féken tartották, sőt fizikailag felszámolták a baloldali, a szocialista, szociáldemokrata, kommunista előretörést és a munkavállalókból sikeresen kipréselték a profitot. Ne feledjük, a náci Németországban a nagyburzsoázia sohasem zsebelt be olyan óriási profitokat, mint a náci időkben. Ráadásul a demok-

ratikus Nyugatnak a náci Németország a Szovjetunióval szemben megfelelő nemzetközi ellensúlynak látszott, ld. az ún. megbékeltetési politika egész történetét a 30-as években.

Noha a fasiszmus, a náciizmus gazdasági gyökerei, a fasiszta mozgalom és hatalom finanszírozásának kapitalista alapjai világosak és egyértelműek, hangsúlyozni kell, hogy a világgazdasági rendszeren belül is összefonódott a polgári demokrácia a fasiszmusmal. Nem egyszerűen belőle kelt ki, mint kígyótojásból, hanem egész élettartama alatt gazdaságilag is összefonódott vele világméretekben. Elegendő itt illusztrációként és szimbolikusan arra utalni, hogy az Auschwitzban a zsidók szájából kitépett aranyfogak hogyan landoltak aranytömbök formájában a svájci bankokban. (Ld. erről Brown könyvét.) Mégis, Dimitrov ismert meghatározása, amely „a fasiszmust a finánc-tőke legreakciósabb, legsovinisztább diktatúrájához” köti, leegyszerűsítő elképzelés, mert alábecsüli a társadalmi folyamatok „önmozgásait”, a fasiszmusnak a tőkés osztálytól való bizonyos eloldódását, a fasiszmus mint mozgalom és hatalom „önálló” történetét, nem foglalja magában azt a problémakört, hogy a fasiszmust mint alapjában kispolgári és lumpenmozgalmat maga a polgári demokrácia finanszírozza törvényes keretek között.

A történelmi és a (poszt)modern (neo)fasiszmus okai alapján rokonok, amennyiben a rendszer globális vagy helyi válságaiból vezetjük le és nem valamiféle véletlen, vagy lelki okokkal magyarázzuk a fasiszmus megjelenését. Az okok keresésében ma a kulcsfogalmak: a tőke gazdasági és politikai uralmának átrendeződése a multinacionális kapitalizmus korszakában a 70-es évektől, a neoliberalizmus előretörése, (újszegénység, gazdasági-szociális egyenlőtlenségek szélsőséges növekedése, munkanélküliség, a jóléti struktúrák szétzúzása, a migrációs folyamatok új tendenciái). Mindezzel összefüggésben fontos elméleti összegző fogalom Mészáros István kategóriája: „a tőke strukturális válsága”.

B. E.: *A fasiszmus kelet-európai feltámadása mindenkit meglepett a 90-es évek elején, ezt senki nem jövendölte meg '89 előtt, ha csak nem Spiró György verse 1984-ből, a Jönnek.*

K. T.: Kelet-Európában a rendszerváltás és mindenekelőtt az állami tulajdon magánkisajátítása, vagyis a privatizáció következtében a rendszerváltás veszteségeinek lázongása, akárcsak a két világháború közötti időszakban, a „nemzeti kapitalizmus” védelmében formálódott meg egy olyan rendszer keretei között, amely megint csak balra zárt, jobbra nyitott lett. Ugyanis a globális tőkeuralmat menedzselő szociál-liberális koalíciók a maguk sikertelenségeivel mindenütt megágyaztak jogi-politikai és gazdasági-szociális téren is a neofasiszta szélsőjobboldalnak, az újfasiszmusnak. Kelet-Európában az új burzsoázia jobban

érdekelt a fasizmusban, hiszen a multikkal való konkurenciában gyökeredzik létezésük bizonytalansága, „nemzeti elkötelezettségük” (miközben persze tőkéjüket előszeretettel viszik ki külföldre a nagyobb profit érdekében). Mindez párosult azzal a geopolitikai harccal, amely a NATO, az USA, az EU keleti terjeszkedésében is kifejezésre jutott. A nyugati támogatással visszaállított oligarchikus kapitalizmus az egykori szovjet köztársaságok utódállamaiban szinte előre megjósolhatóan felerősítette a mélyben még gyökerekkel bíró etnikai nacionalizmus különböző formáit. Ez a mentalitás egy új szélsőjobboldal, sokban a fasizmusra emlékeztető jelenség melegágya.

B. E.: *Elég nyilvánvalónak tűnik a történelmi fasizmus és a mai szélsőjobboldali formaváltozatok közötti kontinuitás az okok és jellemzők vonatkozásában... Vajon a szélsőjobboldalon belül a fasiszta és a nem fasiszta fejlődéstípusok elhatárolhatók-e egymástól? Olyan benyomás keletkezik, hogy a szélsőjobboldal pedáns „szétszálazása” és az állandó erre való „szakszerű koncentráció” nem az antifasiszta gyakorlati cselekvés és annak egysége malmára hajtja a vizet.*

K. T.: A náciizmus mint a fasizmus „klasszikus” esete, formaváltozata eredetileg az I. világháborúban elszenvedett nemzeti sérelmekre, a gazdasági világválságra és a munkásmozgalom kihívásra adott nacionalista válasz volt, amely minden tradicionális rasszista eleme ellenére is nagyon modern mozgalom volt. A náci mozgalom társadalmi hátterét eredendően a lázongó kispolgári, katonai elemek és a munkanélküliségtől gyötört lumpentömegek képezték a Weimari Köztársaság liberális rendjén belül. Ha jól megnézzük a neofasizmus, vagy szélesebben, az új szélsőjobboldal szerte Európában – strukturális értelemben – hasonló problémák mentén, hasonló módon emelkedik fel. A neoliberalizmus, lerombolva a nemzeti-állami szuverenitásokat, egy újfasiszta ellenállást hív életre, amelynek fő bázisát alkotják a globalizáció megkerült vesztesei. Sok közös elemet mutatnak ezek az új szerveződések, mozgalmak, mozgalmi csírák a hagyományos náci vagy nem náci fasiszta mozgalmakkal és hatalmakkal. Ezek az új mozgalmak is – harcban fő ellenségükkel, a baloldallal és a parlamentarizmussal, a liberalizmussal – erős, centralizált államot követelnek nacionalista-autoriter, rasszista és idegengyűlölő érveléssel, ideológiákkal. Egyfelől harcot hirdetnek a munkanélküliség ellen, olykor a baloldaltól kölcsönvett követelésekkel, másfelől leplezetlenül a nemzeti burzsoáziát, a „nemzeti” uralkodó osztályokat veszik védelmükbe a transznacionális tőkés társaságokkal és hatalmakkal szemben. Ez a „nemzeti szabadságharcos” attitűd a leginkább manipulatív eljárás, amely elbutítja a lakosság jelentős csoportjait. Ugyanis a fasiszta hagyományhoz hasonlóan a nacionalizmus-rasszizmus összekapcsolódik a nyugati plutokrácia elleni harccal – legalábbis a politika felületi

szintjein. Ma már többfelé Kelet-Európában, például Magyarországon vagy Ukrajnában a nyíltan fasiszta mozgalmak egyre nagyobb befolyással jelennek meg a tekintélyuralmi-konzervatív nacionalista erőkkkel szemben. Miközben a konzervatív jobboldal, amelyből ezek az újfasiszta szervezetek előbukkantak, mint a kígyó a kígyótojásból, az új oligarchikus kapitalizmus védelmében lebontotta a demokratikus köztársaságot egy tekintélyuralmi állam („illiberális demokrácia” – Orbán V.) érdekében. Sokan ezért már a jobboldali konzervatívokat tekintik a neofasiszta diktatúra bevezetése elleni biztosítéknak. Persze egész Európát tekintve nemcsak az tűnik szembe, hogy milyen sokféle is a szélsőjobboldal, hanem az is, hogy a nemzeti sajátosságoknak megfelelően alakul e mozgalmak, szervezetek ideológiai arculata. Példának okáért említtem, hogy ma a legtöbb országban (de például nem Magyarországon!) már nem a zsidók, a cigányok és a kommunisták alkotják a fő ellenséget, hanem a gazdasági emigránsok, a bevándorlók, a kisebbségek, a melegek stb. Hogy a neofasizmus is mennyire a kapitalizmus válságterméke, azt jól mutatja, hogy a demokratikus államok szinte mindenütt finanszírozzák az új szélsőjobboldal, az újfasizmus legtöbb politikai szervezetét, „kulturális”, „civil” struktúráit. A szóban forgó kispolgári-lumpen társadalmi háttér is kulturálisan a fiatalos macsó erőszak-kultusz, a legrosszabb fajta rasszizmus, a polgári giccs és a nosztalgikus szentimentalizmus talajában gyökerezik. A történelmi náci mozgalom e „lélektanáról” a Cabaret c. filmmusical (Isherwood – Fosse) máig érvényes, „elgigázó” erejű és kivételes hatású mű, amely művészileg igen hatásos gondolatokat, érzelmeket formált meg. Biztosan van a mai kultúrában is szentimentális nacionalista elem, amely magához fűzi a fiatalokat. Magyarországon például a „Trianon-kultusz”, a „csonka Magyarország” reneszánsza elégít ki ilyen érzelmeket, amelyek fontos szerepet játszanak a Jobbik felemelkedésében és fennmaradásában. Vagy Ukrajnában a Banderakultusz, a banderista „függetlenségi” etnonacionalizmus játszik hasonló szerepet, bár ott már fegyveres harci egységekben is megtestesül a fasiszta hagyomány. Ugyanakkor nem mindenütt az antikommunista-antiszemita-ruszófób neofasizmus a jellemző, sőt az országok többségében – mint hangsúlyoztam – nem a náci típus a jellemző, hanem a bevándorló-ellenes, menekültellenes, idegenellenes, muszlimellenes, nőellenes, rasszista mentalitású mozgalom. De a fasiszta (náci, nyilas, banderista stb.) geneziséű új szélsőjobboldal és a nem náci ihlettségű, de a gyarmatosítás hagyományait nagyon is magán viselő szélsőjobboldal között az összekötő elemek – a rasszista ideológiai közösségen kívül – számosak, szétszálazásuk olykor értelmetlen kákán is csomót keresésének tűnik.

B. E.: *Eddig a kontinuitást hangsúlyoztad. Látsz-e különbségeket a neofasizmus és a fasizmus történeti formái között?*

K. T.: A neofasizmus főleg Európa nyugati felén tér el a hagyományos fasizmustól (ha a kifejezetten neonáci csoportokat most figyelmen kívül hagyjuk). Az eltérés mindenekelőtt abban áll, hogy a zsidók, a cigányok, a kommunisták helyett más az ellenség és részben mások a célok, hiszen nincsen náci Németország, nincsen a Szovjetunió, hogy csak a legfontosabb változásokra utaljunk, nem szólv a társadalmi-strukturális változások sokaságáról... Persze az „erős állam” cél maradt, de nincsen szó dokumentumaikban a hagyományos polgári demokrácia totális felszámolásáról. A faji, nacionalista megkülönböztetés a „gazdasági menekültek”, az ázsiaiak és muszlimok rovására történik, mint az a francia, a belga, a dán vagy éppen a holland szélsőjobbos csoportok, pártok tevékenységében jól tükröződik. Vagyis a baloldal „osztályprojektje” helyére behozták a menekült és idegen-projektet. Kelet-Európában pedig a neofasizmus az osztályfelfogás helyére a „vér és etnikum” mítosztát állította. A neofasizmus nyilvánvalóan szervezetileg is eltér a régi fasiszta organizációktól, a „networkösödés” itt is fontos szerepet játszik. A régi vágású náci neofasizmus azonban szervezetileg több mindent megőrzött a vezérkultuszból, noha a vezérszerep fontos tényező maradt a megreformált fasizmus táborában is.

B. E.: *Van-e kelet-európai „specifikuma” a magyar szélsőjobboldalnak?*

K. T.: A Jobbik mint „nemzeti radikalizmus” a vázolt neofasizmus és a régi vágású nácizmus, „nyilasizmus” egyfajta keveréke. Ideológiailag ezer szállal kötődik a „tradícióhoz”, míg politikai eszköztára, „parlamentarizmusa” inkább az újfasizmushoz hozza közel. Az antiszemita és cigánygyűlölő projektje bázisszervező erő, amely projekteket őszintén nem vállalják, miként paramilitáris szervezeteiket sem – a hivatalos, parlamentáris fórumokon, hanem csupán egyének útján és sajtókiadványaikban népszerűsítik, mint valóban antiszemita és cigánygyűlölő ideológiákat és törekvéseket.

Miután a nem-liberális baloldal harmatgyenge Magyarországon, amelynek különféle okairól már sok mindent elmondtunk az Eszmélet hasábjain az elmúlt években, a szélsőjobb, az újfasizmus tudja összegyűjteni a felhalmozódott tiltakozási potenciált. Miközben a radikális baloldal szegmensei – egymás kárára – egymás hagyományait gyengítik, az új szélsőjobboldal jobbikos formájában a hagyományos, árvalányhajás nacionalizmust képes összekapcsolni a legvadabb fajvédő és nyilas tradíciókkal, valamint a modern nyugatellenes populista összeesküvés-elméletekkel.

A Jobbik társadalmi bázisa két alapvető rétegből verbuválódik. Az egyik az elszegényedő társadalmi tömeg, amely retteg a munkanélküliségtől, a létbizonytalanságtól, sokuk korábban a polgári baloldal pártjára, az MSZP-re szavazott. A másik réteg az öntudatos alsó kö-

zéposztály, amelyet a lesüllyedés fenyeget, amely „történelmi jogait” egyfajta születési előjogokra vezet vissza, mintha ők képviselnék kizárólagosan adekvát módon az „idegenektől megszabadított” nemzetet. E két réteg nap mint nap harcokat veszít a munkaerőpiacon és készek a tőkés rendszer által okozott sérelmeiket a bűnbakokon, mindenekelőtt a cigányokon, a zsidókon, az „idegeneken” megtorolni. Rájuk hat leginkább a „nemzeti radikalizmus” szociális és nacionalista, „nemzetmentő” demagógiája. Valójában a Jobbik vezető rétege maga szeretne a hűsoszafékhoz közelebb kerülni, majd a fazék fölötti teljes ellenőrzést átvenni. Egyre növekvő társadalmi háttérük ezt a lehetőséget egyre realiztikusabbá teszi. Hozzáteszem azonban, hogy a Jobbikhoz hasonló pártok Kelet-Európában sokfelé találhatóak Szlovákiától Bulgáriáig.

B. E.: *Beszéltünk már Nyugat-és Kelet-Európáról....de ha az újfasizmusról van szó, nem kerülhetjük meg az arab világban bekövetkezett fejleményeket, például az Iszlám Államot.*

K. T.: Látni kell, hogy a globalizmus rossz tendenciáira adott szélsőjobbos válaszok szintén globálisak, noha az Európától távoli formaváltozatok nem mindig ismerhetők fel azonnal. Első ránézésre példának okáért problematikus lehet az „iszlamo-fasizmus” fogalma, amely fogalommal gyakran igazolták az igazolhatatlan imperialista háborúkat 1991 után. Az iszlámra hivatkozó muszlim szélsőjobboldal az európai-amerikai centrum elnyomásának eredményeként szemléli saját magát mint „felszabadítót”, ám tipikus válaszai sok szempontból az európai neofasizma szélsőjobboldallal mutatnak rokonságot.

Az erős, diktatórikus állam vágyálma és terrorista totalitása áthatja például az Iszlám Állam vad középkorba tekintő kísérletét, ami nem más, mint az arab-muszlim világban a neofasizmus klasszikus megjelenési formája. Más terrorszervezetek, állami vagy nem állami jellegű kezdeményezések is számos ponton találkoznak az európai neofasizma-szélsőjobboldali, mozgalmak, szervezetek sajátosságaival. A finanszírozás ez esetben is a nemzetközi és helyi tőke együttes műve: mindenekelőtt az EU, USA, az arab emírségek, a helyi gazdasági és politikai csoportok, „oligarchák” stb. gyámkodó, pénzt vagy fegyvereket osztogató kezét kell látnunk. E térségben is a szélsőjobboldaliság, a rasszizmus, a terrorizmus, a diktatúra a helyi kapitalizmus védelmében formálódik, a munkásmozgalom, a baloldal, az ateizmus stb. elnyomása céljából. Az „iszlamo-fasizmus” vagy az iszlámra hivatkozó fasizmusra emlékeztető jelenségek mindenütt a kapitalizmus áldozatainak tömegeiből kovácsolnak maguknak széles tömegebázist. Eredendően az iráni rezsim, a „papi diktatúra” is sok szempontból kimeríti a fogalmat. Hogy mindez lázadás a Nyugat uralma ellen – egy degenerált civilizációs elmélet alapján, az lehetséges, ám tudjuk, talán

a fentiekből is kiderült, hogy nem a „civilizációk összecsapásáról” van szó, hanem a kapitalizmus mint világrend és mint nemzeti vagy regionális szinten szerveződő struktúra súlyos válságáról, amely végéről talán jobb nem is találgatni...

B. E.: *Idáig arról volt szó, miért és hogyan tudnak megerősödni globálisan a szélsőjobboldali mozgalmak. Hogyan látod ma az antifaszizmust mind ideológiát?*

K. T.: Sokan ajánlják még a baloldalon is, hogy az antifaszizma harcnak két okból is módosítania kell fogalomhasználatát. Egyrészt azért, mert a „sztálinista gyökerű” kommunista antifaszizmus mára népszerűtlenné vált, diszkreditálódott az emberek sokasága szemében. Ez teljesen tarthatatlan nézet, legalább is szerintem, mert ilyen alapon nemcsak az antifaszizmus fogalmát kellene kidobni, hanem, mint sokan akarták a rendszerváltás periódusában, példának okáért a kapitalizmus fogalmát is. Ha ezt megtettük volna, akkor gyakorlatilag a baloldal már egyáltalán nem is létezne – szellemi értelemben. Az *antifaszizma* nem helyettesíthető a *pacifistával* nemcsak azért, mert mást jelent, hanem mert olyan jelenségeket von össze, amelyek különbözőek, és különbözőségükben van a lényegük. Az antifaszizmus a pacifizmussal szemben éppen a faszizmus sajátosságait állítja előtérbe. Van persze polgári antifaszizmus, amely a faszizmus és újfaszizmus jelenségét nem a kapitalista rendszerből, hanem valamiféle örök emberi erkölcsi hiátusból magyarázza, a baloldali antifaszizmus a faszizmus minden jelenségét – gyökereit tekintve – a tőkerrendszerből bontja ki.

A másik rossz érvelés, hogy mára az antifaszizma örökség azért sem használható, mert az, úgymond, megbékülés a kapitalista világrenddel és a kapitalista rendszerrel. Ugyanis ez az értelmezés tértől és időtől független általánosításra épül, ami egyfajta szélsőséges szektázást hoz be a baloldal politikai gondolkodásába.

B. E.: *A szélsőjobboldali szociális demagógia megerősödése jelentős mértékben a baloldal gyengeségének oka és következménye. Ez utóbbit mivel magyarázod?*

K. T.: A legfontosabb ok az államszocializmus és a Szovjetunió összeomlása, ami nemcsak szellemi-politikai téren, hanem anyagi-gazdasági-szervezeti téren is súlyosan érintette az egyetemes baloldal súlyát és befolyását világméreteken. A tőke világméreteken megerősítette pozícióit, sőt belső hatalmi küzdelmei éppen az osztozkodás és a gazdasági-területi felosztás következtében „vadabbak” és kíméletlenebbek. Ennek a régi baloldalnak és bázisának jelentős része egy nacionalista és vallási-egyházi fordulatot vett, mint az új rendszer és világrendszer szociális-nacionalista-vallási ellenzéke. Más része

megmaradt „réginek” ami mint ilyen lett relatíve kis súlyú, és csak egy kis része látott neki az új baloldal felépítésének. Ez utóbbi irányzat is szétbomlott éppen a múlthoz való viszony eltérő értelmezése tekintetében. A nyugati szovjetellenes régi baloldal a Szovjetunió bukása után éppen úgy a romok alatt maradt, mint a proszovjet baloldal. Ugyanis a centrumból sem érkezett semmiféle új kezdeményezés, mert nem keletkezett olyan új társadalmi talaj, amelyből kisarjadhatott volna egy új, eredeti mozgalom. Vagy, ha tévednék, akkor másképpen is meg lehet fogni a dolgot: nem jött létre még olyan szellemi mozgalom Nyugaton sem, amely – elnézést a kifejezésért – az új társadalmi talajt megtermékenyíthette volna. A kelet-európai félperiférián pedig egész egyszerűen olyan rezsimek szilárdultak meg, amelyek „balra tudatosan” lezárták a tájékozódás lehetőségeit, jobbra pedig tudatosan kitárták az ajtókat. A (neo)liberális gazdaság-, szociál- és oktatáspolitikai is lehetővé tette az újfasizmus megszilárdulását Kelet-Európa államaiban. Magyarországon 2006 után maga a szocialista-liberális koalíció a „szocialista” Gyurcsány Ferenc vezetésével legalizálta a Jobbikot, noha módjában lett volna még nemzetközi törvényekre hivatkozva is megakadályozni ezt a fejleményt. Több mint szimbolikus jelentősége van annak, hogy a liberális párt, SZDSZ vezetője, Kis János már 1995-ben követelte a Népszabadságban a „náci beszéd szabadságát”. Mit mondjak, ez sikeres volt, igaz, időközben az SZDSZ politikailag teljesen felszámolódott, miközben a neofasizmus felemelkedett és megerősödött.

B. E.: *Látsz-e esélyt a sikeres küzdelemre a szélsőjobboldal ellen a mai Magyarországon?*

K. T.: A magyar szélsőjobboldal sorsa, miként Magyarország sorsa is, sok tekintetben a külső fejlemények függvénye. Ha az európai centrum, mindenekelőtt Németország továbbra is ennyire semmibe veszi e régió érdekeit, akkor nem lesz mód a tekintélyuralmi rendszertől megszabadulni, amely pedig a szélsőjobboldal, a neofasizmus fennmaradásának legfőbb politikai garanciája. A további elszegényedés és szociális lezüllesztés még inkább megerősítheti a szélsőjobboldalt, ám egyúttal feltámaszthatja a szociális ellenállást a demagóg és erőszakos újfasizmussal szemben, amely nem kínál emberséges kiutat a válságból. A most megélelnkülő társadalmi ellenállás erős antifasiszta tendenciákat is hordoz magában. Ám ma még nem önálló nemzeti erőként nyilvánul meg, túlságosan is az amerikai-európai atlantista „védőernyő” alá vonul, ezzel éppen azokat a szociális kérdéseket hagyja figyelmen kívül, amelyek a régi neoliberais sémák alapján nem elégíthetők ki. Ha megmaradnak a neoliberais centrum egyoldalú alárendeltségében, ha nem képesek eredeti szociális kezdeményezésekkel előállni, akkor valóban kiszolgáltatják magukat nyugati barátaiak kényének-kedvének.

Az eddigi tapasztalatok azonban nem azt mutatják, hogy a Nyugat, akár az USA, akár Németország komoly formában defaszizálni akarná Magyarországot és a régió országait. Saját országaikat sem tudják vagy akarják. A magát baloldalnak tartó csoportosulások, társadalmi erők nem tudtak kilépni a liberalizmus szorításából, nem tudtak önálló politikai erőként megszerveződni. Rettegnek minden, valóban baloldali programtól, mint ördög a tömjénfűsttől. A parlamenten kívüli radikális baloldal – ellentétben a görög fejlődéssel – nálunk – számos és ismert ok következtében – igen gyenge, kis csoportokra széteső, felemelkedésének feltételei egyelőre nem látszanak.